

Agnieszka Świgost*

**RECENZJA KSIĄŻKI MARTY SMAGACZ-POZIEMSKIEJ,
CZY MIASTO JEST NIEPOTRZEBNE? (NOWE)
PRZESTRZENIE ŻYCIOWE MŁODYCH MIESZKAŃCÓW
MIASTA, WYDAWNICTWO NAUKOWE SCHOLAR,
WARSZAWA 2015 (292 STRONY)**

Przemiany społeczno-przestrzenne polskich miast, związane z transformacją polityczno-gospodarczą po roku 1989, stanowią bardzo częsty temat rozważań naukowców – socjologów, geografów, urbanistów, ekonomistów czy kulturoznawców. Okres ostatnich dwudziestu pięciu lat to czas radykalnych zmian uwarunkowań i czynników wpływających na rozwój miast. Bardzo duży wpływ na obecne funkcjonowanie obszarów miejskich miały i wciąż mają procesy związane z rozwojem nowych technologii, kryzysem tradycyjnego przemysłu czy ogromnym wsparciem finansowym ze środków Unii Europejskiej. Co istotne, w przeciągu dwóch i pół dekady społeczności, instytucje i przestrzenie polskich miast doświadczyły przeobrażeń, które w miastach zachodnioeuropejskich trwały dwukrotnie lub nawet trzykrotnie dłużej (Gądecki, Kubicki 2014). Intensywne procesy globalne i makrospołeczne w Polsce bardzo rzadko idą w parze z racjonalnymi mechanizmami planowania przestrzennego i społecznego, co przyczynia się do głębokich przeobrażeń obszarów miejskich – przestrzennej segmentacji społecznej, rozlewania się miast (*urban sprawl*) czy zmiany znaczenia centrum miasta na rzecz centrów handlowych (Kajdanek 2011; Makowski 2004). Marta Smagacz-Poziemska w swojej książce *Czy miasto jest niepotrzebne?*, wydanej w ramach projektu realizowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki, porusza zagadnienie, które nie jest częstym tematem polskich rozważań naukowych. Wpisując się w nurt socjologicznych badań nad postrzeganiem miasta przez mieszkańców, koncertuje się na nastolatkach – ich postawą wobec przemian społeczno-przestrzennych miast oraz sposobów korzystania z przestrzeni miejskich.

Książka *Czy miasto jest niepotrzebne?* składa się z czterech części, w których przeplatają się wątki teoretyczne i empiryczne. Każdą z części stanowi pięć lub sześć rozdziałów. W części pierwszej autorka koncentruje się na prezentacji

* Mgr, Zakład Badań Procesów Rozwojowych w Europie Środkowo-Wschodniej, Instytut Rozwoju Miast, ul. Cieszyńska 2, 30-015 Kraków; e-mail: aswigost@irm.krakow.pl

teoretycznych podstaw socjologicznych badań obszarów miejskich. Druga część dotyczy trzech wyróżnionych w badaniach typów przestrzeni miejskiej – centrum miasta, miejsca zamieszkania i galerii handlowych. Trzecia i czwarta część książki stanowi prezentację wyników badań nad postrzeganiem przestrzeni miejskiej przez nastolatków.

Pierwsza część – *Miasto jako przedmiot i podmiot zmian społecznych*, stanowi teoretyczną podstawę badań nad przestrzenią miejską. Autorka dokonuje przeglądu i interpretacji teorii socjologii miasta, zarówno klasycznych paradygmatów rozwijanych przez Emila Durkheima, Maxa Webera, Georga Simmela i Karola Marksa, ujęcia ekologicznego, humanistycznego, jak i koncepcji nowszych, koncertujących się na przemianach współczesnych miast (Saskia Sassen, Lyn H. Lofland, Martina Löw). Dyskusji poddane zostały również teoria „nie-miejsce” Marca Augé (2010) i koncepcja „przestrzeni przepływów” Manuela Castellsa (2011). Obszerna część rozważań poświęcona została teorii strukturacji Anthony’ego Giddensa, koncertującej się na strukturze rozumianej jako „reguły i zasoby uwikłane w procesie społecznej reprodukcji” (G i d d e n s 2003: 30).

W drugiej części (*Tradycyjne i nowe przestrzenie miejskie – teoria i praktyka Krakowa i Katowic*) przedstawiono teoretyczne i praktyczne ujęcie przestrzeni miejskiej. Analizie poddane zostały tradycyjne i nowe typy przestrzeni Krakowa i Katowic – centrum miasta, sąsiedztwa, osiedle i dzielnice oraz galerie handlowe. Kraków i Katowice są przykładami odmiennych modeli urbanistycznych, co wynika z ich różnej historii oraz funkcji, które pełniły i pełnią. Ich wspólną cechą jest metropolitalne oddziaływanie na otoczenie. Wybór miast został dokonany zgodnie z techniką selekcji zróżnicowanych przypadków (S e a w r i g h t, G e r r i n g 2008).

W kolejnej części zatytułowanej: *Badania nad nastolatkami w przestrzeni miejskiej – pytania, możliwości i ograniczenia* autorka systematyzuje wiedzę z zakresu przestrzenności młodych ludzi oraz łączy ją z teoriami podmiotowości i relacyjnego ujęcia miasta. W rozważaniach uwypuklone zostały dwie kwestie. Pierwsza z nich związana jest z niewielką liczbą badań w Polsce poruszających tematykę nastolatków w przestrzeni miejskiej. Większość analiz dotyczących dzieci i młodzieży koncentruje się na problemach wychowawczych – przestępczości nieletnich, agresji, demoralizacji, problemach z nauką. Autorka zauważa, że „w kontekście dyskursu medialnego, w którym konkretne przypadki przestępstw czy wydarzeń ukazywane bywają jako *pars pro toto* – jako diagnoza dotycząca rzeczywistości społecznej w ogólności, co bywa źródłem moralnej paniki” (S m a g a c z - P o z i e m s k a 2015: 119). Druga kwestia dotyczy różnych interpretacji zarówno przestrzeni miejskiej, jak i samej definicji dziecka i dzieciństwa. W związku z tym „przestrzeń miejska nastolatków” powinna być rozpatrywana przy uwzględnieniu szerszego kontekstu społeczno-kulturowego. Kontekst ten, z jednej strony, można uznać za otwarty ze względu na nieograniczone zasoby Internetu, z drugiej zaś jest to kontekst ograniczony przez dorosłych strukturyzujących przestrzeń nastolatków.

Ostatnia część jest prezentacją rezultatów badań nad postawami gimnazjalistów z Krakowa i Katowic wobec przestrzeni miejskiej. Badania jakościowe i ankiety prowadzone były w obu miastach w okresie od kwietnia 2012 r. do marca 2013 r. Badania jakościowe obejmowały wywiady eksperckie oraz swobodne rozmowy i obserwacje prowadzone na terenie wybranych galerii handlowych. Badania ankietowe przeprowadzono w dwóch próbach – wśród gimnazjalistów z losowo wybranych krakowskich i katowickich szkół (422 uczniów z Krakowa, 416 z Katowic) oraz uczniów przebywających na terenie galerii handlowych (132 uczniów z Krakowa, 198 z Katowic). Wywiady eksperckie prowadzone były z pedagogami, nauczycielami, urbanistami oraz pracownikami galerii handlowych.

Z badań Marty Smagacz-Poziemskiej (2015: 238) wynika, że „Kraków i Katowice, analizowane z punktu widzenia nastolatków, posiadają swoiste, wewnętrzne struktury socjoprzestrzenne, będące wypadkową odmiennych struktur przestrzeni i wzorów praktyk przestrzennych”. Przestrzenią najintensywniej wykorzystywaną przez gimnazjalistów, poza szkołą, jest ich mieszkanie. Ponad 15% respondentów z obu miast deklaruje, że większość czasu wolnego spędza w samotności, pozostając w relacjach on-line z innymi ludźmi. Młodzież z Katowic, częściej niż gimnazjaliści z Krakowa, przebywa w przestrzeni sąsiedztw, gdzie spędzają czas z rówieśnikami. Wynika to przede wszystkim z silnej tożsamości dzielnic i osiedli w tradycji mieszkańców Katowic. W Krakowie badania wykazały bardzo wyraźne waloryzowanie historycznego centrum miasta. Dla nastolatków badanych na terenie galerii handlowych stanowi ona uzupełniającą przestrzeń miejską, dzięki której możliwe jest nawiązywanie relacji z rówieśnikami. Tę grupę respondentów cechowała zredukowana mapa przestrzeni miasta – miejsc, które warto zobaczyć lub pokazać innym. Powszechnie uważa się, że nastolatki spędzający czas wolny w galeriach handlowych to grupa, która ze względów finansowych i rodzinnych nie uczestniczy w zajęciach pozalekcyjnych czy kulturalnych. Jak wynika z badań galerie handlowe przyciągają głównie dzieci z rodzin o dobrej sytuacji ekonomicznej, w których zwykle oboje rodzice mają wyższe wykształcenie i pracują.

Książka Marty Smagacz-Poziemskiej jest jedną z nielicznych polskich pozycji dotyczących postrzegania przestrzeni miejskiej przez nastolatków. Autorka dogłębnie przeanalizowała teoretyczne zagadnienia związane z omawianą tematyką, korzystając z dorobku zarówno socjologów, jak i geografów społecznych. Ponadto bardzo obszernie została przedstawiona część empiryczna, z wnikliwą analizą badań. Omawianą publikację należy uznać za punkt wyjścia dla dalszych rozważań nad funkcjonowaniem młodzieży w miastach i ważny głos w dyskusji na temat polityki miejskiej.

Bibliografia

- Augé M. (2010), *Nie-miejsca. Wprowadzenie do antropologii hipernowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Castells M. (2011), *Spoleczeństwo sieci*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gądecki J., Kubicki P. (2014), *Polityki miejskie*, „Politeja”, 1(27).
- Giddens A. (2003), *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
- Kajdanek K. (2011), *Pomiędzy miastem a wsią: suburbanizacja na przykładzie osiedli podmiejskich Wrocławia*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
- Makowski G. (2004), *Świątynia konsumpcji. Geneza i społeczne znaczenie centrum handlowego*, Wydawnictwo Trio, Warszawa.
- Seawright J., Gerring J. (2008), *Case selection techniques in case study research. A menu of qualitative and quantitative options*, “Political Research Quarterly”, Vol. 61, No 2.
- Smagacz-Poziemska M. (2015) *Czy miasto jest niepotrzebne? (Nowe) przestrzenie życiowe młodych mieszkańców miasta*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.